

SİLİFKE MÜZESİNDEN BİR ‘CLIPEATA IMAGO’

Serra DURUGÖNÜL*

Abstract

The marble ‘clipeata imago’ which consists of a bust of Dioskur has been purchased by the Silifke museum and its provenance is unknown.

It is possible that this ‘clipeata imago’ is a piece of a series with the image of other gods. It might also belong to a tomb. Dioskours occur in Eastern Rough Cilicia on many tombs with their symbol, the cap.

They are present with their caps also on towers and this represents their characteristic as being powerful and having the skill of being good soldiers.

There is no marble temple, tomb or civil construction but there are monumental tombs or temples of local limestone in Eastern Rough Cilicia which is familiar to the cult of Dioskur and where this ‘clipeata imago’ might have belonged to. On the pediments of the temple tombs in Demircili, Mezgitkale and Karaböcülü which lay close to Silifke we observe ‘clipeata imago’ - like constructions. Despite these examples it is more convenient that this piece has been brought to Rough Cilicia from another region because there are no close parallels in Rough Cilicia.

Stylistically similar examples date to late 2nd and early 3rd century AD: The eye pupil is drilled and the hair is wavy but not yet intensively undercut by the drill. The hair shows the energetic waves seen in the transitional period from the Hadrian/Antonine to the Severan period but the waves are not simple anymore and show the ornamental effects of the Severan period. The full lips remind of the Hadrianic/Antonine 2nd century AD ‘renaissance’ and this can be explained by the idealisation of the bust.

Conclusively the Silifke example can be dated to the early 3rd century AD and furthermore because of the ornamental and schematized elements the comparison material from Esquiline, Silahtarağa and Chiragan should be dated not later than the late 3rd century AD.

Keywords: Clipeata imago, Dioskur, Rough Cilicia, Tomb, Aphrodisias, Chiragan

---

* Prof. Dr. Serra Durugönül, Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 33342 Çiftlikköy Kampüsü, Mersin-TÜRKİYE. sduregonul@mersin.edu.tr. Bu eserin çalışma iznini vermiş bulunan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Silifke Müze Müdürlüğüne, ayrıca iyi çalışma imkanları sunmuş olan Silifke Müzesi Müdürü sayın İlham Öztürk’e teşekkür ederim.

Özet

Mermerden işlenmiş olan ‘clipeata imago’ içerisinde bir Dioskur büstünden oluşan eser, Silifke müzesine satın alma yolu ile gelmiş olup, buluntu yeri belli değildir.

Burada ele alınmakta olan ‘clipeata imago’ diğer tanrıların bulunduğu bir dizi ‘clipeata imago’ nun bir parçası olarak düşünülebilir. Bir mezarlarda da kullanılmış olabilir. Nitekim Dioskur’lar Doğu Dağlık Kilikia Bölgesinde, sembolleri olan takkeleri aracılığı ile mezarlar üzerinde sıklıkla karşımıza çıkarlar. Burada ayrıca kuleler üzerinde takkeleri ile var olmaları da onların savaşçı ve güçlü olma vasıfları ile bağdaşmaktadır.

Dioskur kültürüne yabancı olmayan Doğu Dağlık Kilikia’da bu eserin asılmış olabileceği mermer bir tapınak, mezar veya kamu yapısı yoktur ancak yerel kireçtaşından anıtsal mezarlar veya tapınaklar bulunmaktadır. Silifke’ye bağlı Demircili, Mezgitkale ve Karaböcülü’deki tapınak mezarların alınlıklarında ‘clipeata imago’ lara benzer oluşumlar dikkat çekmektedir. Dağlık Kilikia bölgesindeki bu örneklerle rağmen eserin çağımızda başka bir bölgeden Silifke müzesine getirilmiş olması daha muhtemeldir.

İ.S. geç 2. yüzyıl veya erken 3. yüzyıl Roma imparatorluk dönemi heykelleri Silifke örneği ile bağdaşmaktadırlar: Göz bebeği bir matkap deliği ile belirginleştirilmiş ama etrafı henüz işlenmemiştir. Saçlar bol kıvrımlı ve dalgalı ancak henüz yoğun matkap kullanımı ile altına girilmemiş vaziyettedir. Hadrian/Antonin döneminden Severus dönemine geçişi çağrıştıran hareketli ama artık Hadrian/Antonin dönemi gibi sade olmayıp Severuslar dönemine geçişteki dekoratif unsurları göstererek kendi içinde iki defa dönen ve ucuna doğru birden incelen kıvrımlar görülmektedir. Dudaklar İ.S. 2. yüzyılın ‘rönesans’ını yaşatan Hadrian/Antonin dönemini hatırlarır şekilde dolgunur. Bu da büstün idealize edilme kaygısıyla bağlantılıdır. Burada aktarılmış olan nedenlerden dolayı Silifke örneği İ.S. erken 3. yüzyıla verilebilirken, ayrıca karşılaştırma malzemesi olarak seçilmiş bulunan ve dekoratif ve şematize edilmiş öğeler barındıran Esquiline, Silaharağa ve Chiragan heykel grupları için de İ.S. geç 3. yüzyıl önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Clipeata imago, Dioskur, Dağlık Kilikia, Mezar, Aphrodisias, Chiragan

Bu makalenin konusunu oluşturan mermer ‘clipeata imago’ Silifke müzesine satın alma yolu ile gelmiş olup, buluntu yeri belli değildir (Fig. 1- 4). Eser, ‘clipeata’ içerisinde bir Dioskur büstünden oluşmaktadır. Eserin yüksekliği 50 cm, genişliği 44 cm. dir. Dairevi arka plan üzerinde oldukça yüksek bir kabartma tarzında işlenmiş olan Dioskur’un başı, arka plandan bağımsız çalışılmış ve sadece bir destek ile baş, arka plana bağımlı kılınmıştır. Dioskur’u taşıyan yuvarlak çerçevenin arkası gövde hizasında içe doğru inceltiştir; alt sağ kısmında düzensiz, belki sonraki bir döneme ait bir girinti bulunmaktadır; sağda ve solda, aynı hizada olmayan ve oluşumları da

benzerlik göstermeyen iki rastgele ve sonradan açılmış olma ihtimali yüksek olan girinti, eserin sergileniş biçimi hakkında ipucu vermemektedir.

Dioskur'un sol omzunun arkasından mızrağının ucu görünmektedir. Dioskur'un chlamys'ü sağ omzunun üzerinde daire biçimli fibula ile tutturulmuştur. Tam boy verilmiş örneklerinden bildiğimiz gibi chlamys dışında vücut çıplaktır. Burada da sağ omuzun çıplaklığı bu görüşü desteklemektedir. Dioskur'un omzuna düşen saçları 'bukleli' olarak nitelendirilecek kadar kıvrımlıdır: Saç tutamakları kendi içinde bir veya iki kez dalga yapmak suretiyle aşağıya yönelmektedir. Alın kısmının üzerindeki saçlar üst üste iki sıra halindedir ve bunu Dioskur'un başlığı izlemektedir. Başlık üzerinde İ.Ö. 5. yüzyıldan itibaren bazı örneklerde görülebilen yıldız, Silifke örneğinde bulunmamaktadır. Dioskur'un yüz hatları kendisinin genç yaşta olduğunu belli etmektedir. Dudaklar dolgun ve yumuşak verilmiştir. Burun yapısı düzenlidir. Gözler dalgın bakışlıdır ve yüz, göz bebeklerinin verilmiş olması nedeniyle ifade kazanmıştır. Genel olarak saçlar ve yüz hatları, idealize edilmiş bir Dioskur'u çağrıştırmaktadır. Bu durum, Dioskur'un tanrısallığını vurgulamak için tercih edilmiş olmalıdır¹.

Öncelikle 'clipeata imago' ların kullanıldıkları yerler ve amaçları ele alındıktan sonra stilistik veriler ışığında tarihleme önerisinde bulunulacaktır.

'Clipeata imago' ların kabartma olarak stellerde, mezar sunaklarında veya lahitlerdeki kullanımları bilinmektedir; buralarda 'clipeata imago' lar, 'genius'lar, eros'lar ya da kentaur'lar tarafından taşınır vaziyette betimlenmişlerdir². Yapı içinde veya dışında olmak üzere bir duvar örgüsünde, duvarların veya kemerlerin keşişme noktalarında, konsol, paye veya 'attika' üzerinde yer almışlardır³. 'Clipeata imago'lar bağımsız eserler olarak çalışıldıklarında yapıların içlerine veya açık alanlara, örneğin sütun aralarına zincir ile asılmışlardır. Silifke örneğinde olduğu gibi, 'clipeata imago' ların⁴ en yaygın işleniş biçimi hemen hemen arka plandan bağımsız, dolayısıyla kısmen üç boyutlu ve üst çerçeveyi aşan büyük bir baş ile arka plana bağlı gövde örnekli olanlarıdır. Bu tarz bir işlenişle eserlerin oldukça yüksek noktalara asıldıklarında dahi aşağıya doğru eğimli asılmaları ve oldukça bağımsız duran başın aşağıya yönelmesiyle görüş imkanının

¹ Çıplaklık, chlamys, mızrak ve idealize edilmiş yüz hatları için bkz.: Padgett 2001, 114.vd; Presice 1994, 173-183 Fig. 24. 30. 32. 33. 40. 37-39. 43-47; Delemen 1995, 302 ve dipnot 40.

² Bolten 1937, 14.

³ Perkins 1993, Lev. 8a. 9b.

⁴ Winkes 1969, 3 vd. 95.

arttırılması hedeflenmiştir⁵. Yine Silifke örneğinde olduğunda gibi, arkaları gövde hizasında içe doğru inceltilmek suretiyle⁶ de belli bir oranda hafifleme sağlanmış ve eğime katkıda bulunulmuştur.

Plinius'a göre İ.Ö. 307-296 yıllarında konsul olan Appius Claudius Caecus, tanrılara, üzerinde atalarının betimlendiği 'clipeata imago' ları bir galeri şeklinde adayarak, tapınağa bir özel şahsın adak adaması geleneğini başlatmıştır⁷. Yakın tarihlerde, Makedon sikkelerinde de benzer şekilde bir kalkan içersinde yönetici betimlemelerinin darp edildiği görülmektedir⁸.

'Clipeata imago' lar Roma döneminde İmparatorların büstleri, ilerleyen zamanda da sıklıkla filozof, hatip veya şair-edebiyatçılar için çalışılmıştır⁹. Anıtsal yapı, kütüphane veya kamu binaları içersinde tanınmış yönetici veya filozofların galeri oluşturulacak şekilde yan yana sergilendikleri bilinmektedir¹⁰. Bunların ötesinde tanrılar da özellikle İ.S. 2. yüzyıldan sonra tapınaklarda bir seri olarak 'clipeata imago' lar üzerinde yer almışlardır¹¹. Ölmüş olan insan betimlemelerinin de 'clipeata imago' lar üzerinde tanrıları çağrıştıran vaziyette yapıldıkları görülmektedir¹².

İ.S. 1. yüzyıldan sonra da mezar portreleri olarak kullanımları yaygınlaşmıştır.

Bu bilgiler ışığında, Silifke Dioskur'unun, yerini diğer tanrılar arasında almış bir dizi 'clipeata imago'nun bir parçası olması muhtemeldir. Ayrıca Dioskur'ların hem yer altı dünyasında hem de yerüstünde yardım ve sağlık getiren, her iki tarafa asimile edilen tanrılar olmaları onları ölü kültü ile bağdaştırmaktadır¹³. Nitekim Doğu Dağlık Kilikia Bölgesinde de Dioskur'lar sembollerini olan takkeleri aracılığı ile mezarlar üzerinde sıklıkla karşımıza çıkarlar¹⁴. Burada ayrıca kuleler üzerinde takkeleri ile var olmaları da onların savaşçı ve güçlü olma vasıfları ile bağdaşıyor olmalıdır¹⁵.

⁵ Smith 1991 a, 146.

⁶ Smith 1990, Lev. 11 Fig. 3.

⁷ Winkes 1969, 35.

⁸ Bolten 1937, 11 vd.

⁹ Winkes 1969, 92. 96.

¹⁰ Bolten 1937, 13. 23 vd. 32; Smith 1990, 128.130; Bergmann 1999, 41.

¹¹ Bolten 1937, 22; Smith 1990, 131.

¹² Winkes 1969, 79; Bolten 1937, 13. 23 vd. 32.

¹³ Durukan 2006, 68; v. Geisau 1979, 93; Scheer 1999, 674; Delemen 1995, 296.

¹⁴ Durukan 2006, 64.

¹⁵ Durugönül 1998, Lev. 1. 27. 48. 51,1. 55,4. 58,3; Scheer 1999, 675; Delemen 1995, 298 dipnot 11.

Dioskur'ların bölgede var olmaları sözkonusu olsa da, eserin döneminde mi Doğu Dağlık Kilikia bölgesine getirilmiş olduğu yoksa çağımızda başka bir bölgeden getirilerek mi Silifke müzesine satıldığı konusunda ancak varsayımlarda bulunabilmektedir. Kilikia bölgesinde üretilmemiş olduğu kullanılan malzemenin mermer olmasıyla açıklanabilir. Diğer olasılıklar, çalışan ustanın gezici bir atölye ve mermer malzeme ile eseri bölgede çalışmış ya da eseri başka bir bölgede çalışıp Silifke'ye getirmiş olabileceğidir.

Dioskur kültüne yabancı olmayan Doğu Dağlık Kilikia'da bu eserin asılmış olabileceği mermer bir tapınak, mezar veya kamu yapısı yoktur; burada yerel kireçtaşıdan anıtsal mezarlar veya tapınaklar bulunmaktadır. Nitekim Silifke'ye bağlı Demircili'de bir tapınak mezarın alınlığında¹⁶, tanımlanamayacak kadar tahrip olmuş bir kabartma büst 'clipeata imago' izlenimi uyandırılmak istenen bir yuvarlak oluşum içerisinde aktarılmıştır. Bu örneğin dışında, Mezgitkale tapınak mezarının da alınlığında, ayrı çalışılmak suretiyle yerine konulması tasarlanmış kızaklı bir 'clipeata imago' yuvası alınlık ortasındaki yerini almıştır¹⁷. Üçüncü bir örnek ise Karaböcülü'deki tapınak mezarın (Fig. 5)¹⁸ alınlığında önüne düşmüş olan ve elips biçimindeki bir oluşum içerisinde yer almış bulunan bir kadına ait yarım gövde kabartma büsttür; stilistik özellikler bu parçayı İ.S. 2. yüzyılın sonuna vermemizi olanaklı kılmaktadır. Bu üç örnek, ya alınlık üzerinde 'clipeata imago'lara öykünen dairevi biçim içersine yapılmış büst ile veya kızaklı altyapısıyla taşınabilir 'clipeata imago'lara işaret ederek veya 'clipeata imago' formunun dejenere edilmesi suretiyle de olsa üzerinde kabartma bir yarım büst taşıyarak, 'clipeata imago'ların bölgede tanındığını kanıtlamaktadırlar. Bu mezarlar İ.S. geç 2. yüzyıl ile en geç İ.S. erken 3. yüzyıla tarihlenmektedir¹⁹.

Dağlık Kilikia bölgesindeki bu üç tapınak mezar yerel kireçtaşıdan inşa edilmişlerdir. Silifke müzesindeki mermer 'clipeata imago'nun kireçtaşı yapıda kullanılmış olduğu kabul edilse dahi, Dioskur betimlemesinin bir mezar üzerinde yer alması tartışmalıdır. Burada daha ziyade ölmüş olan kişilerin portreleri beklenmelidir. Bu durumda Dioskur'a benzetilmek suretiyle ölmüş bir kişinin kendisini heroize etmesi düşünülebilir²⁰. Ancak yukarıdaki mezar örnekleriyle aktarılmış olduğu gibi, 'clipeata imago'ların

¹⁶ Keil-Wilhelm 1931, 24 Taf. 12.

¹⁷ Hellenkemper-Hild 1986, 57.58 Abb. 52.

¹⁸ Hellenkemper-Hild 1986, 53 Abb. 41.42.

¹⁹ Cormack 2004, 210 vd.

²⁰ Winkes 1969, 79. 101.

bölgede tanınıyor olmalarına rağmen, daha çok geçerli olan olasılık mermer eserin çağımızda başka bir bölgeden Silifke müzesine getirilmiş olmasıdır.

Aphrodisias, ‘clipeata imago’ların çalışıldığı önemli bir merkezdir. Nitekim İ.S. 4. yüzyıla tarihlenen Aqliea, Chiragan ve Konstantinopol’de de bulunmuş olan benzer örneklerin Aphrodisias okulu tarafından yapılmış olabileceklere öne sürülmektedir²¹. Aphrodisias okuluna atfedilen ve batıda bulunmuş olan bu tarz ‘clipeata imago’lar veya heykeller, bu okulun karakteristik özelliklerinin sadece doğuda değil, batıda da, özellikle geç antik dönemde yaygın etkisi olduğunu göstermektedir²².

Aphrodisias’ta,²³ İ.S. geç 4. yüzyıla ve erken 5. yüzyıla ait oniki adet ‘clipeata imago’ Sebasteion’un arka duvarı ile apsial bir yapının arka duvarı arasında, bazılarının başları kırılmış olmak suretiyle bir araya atılmış vaziyette bulunmuştur. Başlardan birisinin apsial yapı içerisinde bulunmuş olması sonucu, bunların bu yapıdan geldikleri düşünülmüştür. Çağdaş ve geçmiş dönem yönetici, yazar ve filozofların betimlendiği bu eserlerin büyük bir eğitim ‘evine’ (merkezine) işaret ettiği anlaşılmaktadır²⁴. Bu ‘clipeata imago’lar Yunan-Roma kültürünün gücünün sergilenmesi ile geç antik dönemde Aphrodisias’ta yaşayan hıristiyan halka pagan kültürünün yüceliğinin propoganda araçları olarak yorumlanmaktadır²⁵. Bu tarzın oldukça revaçta kaldığı, ‘clipeata imago’ların Hıristiyanlıkta, Ortaçağda ve Rönesans’ta da kullanımının devam etmesinden anlaşılmaktadır²⁶. Silifke ‘clipeata imago’sunun Aphrodisias örneklerine ebat ve malzeme olarak benzerlik göstermesi²⁷, bu eserin Aphrodisias ile olan bağlantısını kurmak açısından yeterli olmamakla birlikte Aphrodisias’ın bu eser grubu açısından önemli bir merkez olduğu hatırlanmalıdır. Zaten aşağıda ele alınacak olan nedenlerden dolayı Silifke ‘clipeata imago’su daha erken bir tarihe verilmelidir.

Tarihleme kriterleri olarak Silifke Dioskur’u yüz hatları, gözün işlenişi ve saçları açısından ipuçları vermektedir. Gözerlinin matkap ile küçük

²¹ Sperti 2005, 152 vd; Bergmann 1999.

²² Bergmann 1999, 14 vd; 44 vd.

²³ Smith 1990, 128 vd; Smith 1991 a, 146-158 ; Smith 1991 b, 159.v.d.; Smith 1996, 71; Hafner 1998, 27 v.d; Kiilerich-Torp 1994, 312 vd.

²⁴ Bu tür evlere İ.S. 5. yüzyılda Atina’da da rastlamak mümkündür : Weisser 2002, 668 vd; Smith 1990, 130. 153 v.d.

²⁵ Hafner 1998, 33.

²⁶ Winkes 1969, 101.

²⁷ Ancak Aphrodisias örneklerinde ‘clipeata imago’ların (yuvarlak formun) bir dörtgen arkaplan ile bütünleştiği görülürken, Silifke örneğinde bu dörtgen yapılanma bulunmamaktadır.

bir nokta olarak belirginleştirilmesi ve hem göz bebeği hem de iris'in yerine geçmesi İ.S. 3. yüzyılın ortalarında rastlanan bir olgudur²⁸. Silifke Dioskur'u İ.S. 3. yüzyıla ait ama idealize edilmiş yüz hatları ve dalgalı, bir o kadar da yumuşak verilmiş saçları ile İ.S. 2. yüzyıla öykünmektedir. İ.S. 3. yüzyılın başlarında, Septimius Severus ve Caracalla zamanında yaşanan bu geriye dönüş bir kez daha İ.S. 4. yüzyılda Theodosius zamanında yaşanacaktır²⁹. Her iki dönemde yaşanan ve 'klassistik stilde retrospektif idealplastik' olarak adlandırabileceğimiz bu akım, İ.S. 3. yüzyıl sonlarına tarihleyebileceğimiz Silifke 'clipeata imago'su ve İ.S. geç 4. yüzyıl, erken 5. yüzyıla tarihlenen Aphrodisias 'clipeata imago'larında görülmektedir. Smith Aphrodisias clipeata imago'ları için bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: "The sculptors employed a considerable variety of carving techniques for drapery, beards, hair and eyes which is sought to be attributed not to different dates, but to the different effects they sought to express"³⁰. Bergmann da İ.S. 4. yüzyıl Aphrodisias okulunun pagan içerikli ve hellenistik tipolojisine bağlı eklektik heykel üretimine yöneldiğinden söz eder³¹.

Esquiline'de bulunmuş olan ve bugün Kopenhag, Ny Carlsberg Glyptotek'de korunan bir grup heykel de önce İ.S. 4. yüzyılın ortalarına, hatta İ.S. erken 3. yüzyıla tarihlendikten sonra, son olarak plinthe'lerindeki yazıtlarının Aphrodisias'ta, Konstantin dönemine ait bir ünvan taşıyan iki heykeltıraş isminin tekrarı olduğu anlaşıl原因 olarak Aphrodisias okulunun Roma'daki İ.S. erken 5. yüzyıl işleri olarak kabul edilmişlerdir³². Nitekim Aphrodisias'ta ve Roma'da bu yüzyılda halen bir pagan aristokrasisi yaşamaktaydı³³. Ancak bu heykellerin üzerindeki yazıtların daha sonra bu heykellere eklenmiş olabileceği ve dolayısıyla heykellerin daha erken tarihli olabilecekleri ihtimali kanımca yine tartışılmalıdır³⁴. Nitekim sadece yazıtların eklenmesi şeklinde değil, imparatorluk dönemi portrelerinin geç antik dönemde tekrar üzerlerinde çalışılarak kullanıldıklarını bilmekteyiz. Yani bir yandan retrospektif çalışmalar söz konusu iken diğer yandan da imparatorluk dönemi heykelleri üzerinde oynanarak yeni eserlerin yaratılması

²⁸ Smith 1990, 149.

²⁹ Küilerich-Torp 1994, 312; Bergmann 1893, 44.

³⁰ Smith 1990, 132.

³¹ Bergmann 1999, 41.

³² Küierich-Torp 1994, 307 v.d; 312 v.d; 315; Bergmann 1999, 16

³³ Bergmann 1999, 11.

³⁴ Bergmann 1999, 12.

yaygındır³⁵. Konstantinopol ‘Silahtarağa’ heykelleri ve Gallia eyaletine bağlı, Narbonensis bölgesinde kuzey Pirene’lerde bulunan Chiragan villa-sındaki heykel grubu da, Esquiline heykelleri gibi uzun süreli olarak tarihlendirilmeleri ile ilgili olarak tartışılmışlardır. Esquilin heykellerinde olduğu gibi önceleri İ.S. geç 3. yüzyıl veya erken 4. yüzyıl önerileri, Esquiline heykellerinin plinthe’lerindeki yazıtların bulunmasından sonra yerini İ.S. geç 4., erken 5. yüzyıllara bırakmıştır. Dresken-Weiland’ın³⁶ Silahtarağa veya Esquiline heykellerini daha yumuşak ve dolgun olarak tanımlaması ve dolayısıyla daha erken tarihleme önerisi yerindedir. Zaten geç antik dönem heykelleri üzerine detaylı çalışan Bergmann da tüm getirdiği savunmalara rağmen yine de sık sık anılan bu heykellerin, özellikle Silahtarağa grubunun geç antik döneme tarihlenmesini kuşku ile karşılamaktadır³⁷. Ayrıca ‘clipeata imago’ların Aphrodisias’ın bir ‘marka’ ürünü olduğunu vurgulaması, hellenistik dönemden bu yana yaygın olan clipeata imago’ları fazlasıyla belli bir merkeze bağlamış olmaktadır. Bergmann’ın yine Aphrodisias’ın bir buluğu olarak kabul ettiği ‘maeandriende Lockenschema mit Bohrpunkten’ kendisine göre bu merkezden çıkarak geç antik dönem Konstantinopol sanatına etki etmiştir³⁸. Oysaki daha ziyade birbirinden bağımsız oluşabilen gelişmeler üzerinde durmak ve geç antik döneme tarihlenen bu eserleri tekrar gözden geçirmek gerekmektedir.

Silifke ‘clipeata imago’su bu yönde iyi bir örnektir: Silifke ‘clipeata imago’su yapılmış olduğu dönemin özelliklerini dolgun saç bukleleri ve matkap ile belirginleştirilmiş göz bebeği aracılığı ile yansıtırken, diğer yandan da retrospektif olarak İ.S. 2. yüzyılın özelliği olan idealize edilmiş, yani genç görünen, dolgun dudaklı ve dalgın ifadeli bir kimliği bünyesinde barındırmıştır. Silifke ‘clipeata imago’su için Aphrodisias ‘clipeata imago’larını örnek aldığı ve onlardan sonra yapıldığını söylemek mümkün değildir. Bu durum, eseri temellendiremeyeceğimiz kadar geç bir tarihe, yani en erken İ.S. geç 4. yüzyıla vermemizi gerektirecektir. Silifke örneğinin, geç tarihleme önerileri kabul edildiği taktirde Aphrodisias okulu ile bağdaştırılan Esquiline, Silahtarağa ve Chiragan heykel grupları ile birlikte düşünülmesi de mümkün görünmemektedir. Ancak İ.S. geç 2. yüzyıl veya 3. yüzyıl Roma imparatorluk dönemi heykelleri Silifke örneği

³⁵ Bergmann 1999, 11. 16 v.d. 18.v.d.

³⁶ Dresken-Weiland 1999, 12 vd. 16-18.

³⁷ Bergmann 1999, 20. 63.

³⁸ Bergmann 1999, 58 v.d.

ile bağdaşmaktadır: Göz bebeği bir matkap deliği ile belirginleştirilmiş ama etrafı henüz işlenmemiştir. Saçlar bol kıvrımlı ve dalgalı ancak henüz yoğun matkap kullanımını ile altına girilmemiş vaziyettedir³⁹. Hadrian/Antonin döneminden Severus dönemine geçişi çağrıştıran hareketli ama artık Hadrian/Antonin⁴⁰ dönemi gibi sade olmayıp Severuslar dönemine geçişteki dekoratif unsurları göstererek kendi içinde iki defa dönen ve ucuna doğru birden incelen kıvrımlar görülmektedir. Dudaklar İ.S. 2. yüzyılın 'rönesans'ını yaşatan Hadrian/Antonin dönemini hatırlatır şekilde dolgun-⁴¹. Bu da büstün idealize edilme kaygısıyla bağlantılıdır.

Yukarıda aktarılmış olan nedenlerden dolayı Silifke örneği İ.S. erken 3. yüzyıla verilebilirken, daha dekoratif ve şematize edilmiş öğeler barındıran Esquiline, Silahtarağa ve Chiragan heykel grupları için İ.S. geç 3. yüzyıl önerilmekte ve İ.S. 4. veya 5. yüzyıllar çok geç bir tarihleme olarak görülmektedir⁴².

Satın alma yoluyla Silifke müzesine girmiş olan bu eserin üretim ve kullanım yeri belirlenememekle birlikte önemli bir grubun parçasını oluşturmuş bulunduğu şüphesizdir.

³⁹ İnan-Rosenbaum 1996, Lev. XXXVIII 1.2.

⁴⁰ İnan-Rosenbaum 1996, Lev. XXI. XXIV. LXXII. CXXVIII. CLV. CLXII. CLXIV. 12.

⁴¹ Padgett 2001, 114; Presice 1994, 180 Fig. 46. 48; 182 Fig. 49. 51a; 183 Fig. 52.

⁴² Silifke 'clipeata imago'su özellikle Chiragan Asklepios'unun ve tanrıçasının saç buklelerinin ucunda incelenerek kıvrılması açısından büyük benzerlik göstermektedir. Ancak genel olarak matkabin daha yoğun kullanımı Chiragan heykellerini Silifke örneğinden biraz daha geç bir tarihe vermemizi beraberinde getirmektedir.

Bibliografya ve Kısaltmalar

- Bergmann 1983 Bergmann, M, "Zum römischen Portraet des 3. Jahrhunderts n. Chr". Spaetantike und frühes Christentum, 41-61.
- Bergmann 1999 Bergmann, M, Chiragan, Aphrodisias, Konstantinopel. Zur mythologischen Skulptur der Spaetantike, Wiesbaden.
- Bolten 1937 Bolten, J, Die Imago Clipeata. Ein Beitrag zur Portrait- und Typengeschichte, Paderborn.
- Cormack 2004 Cormack, S, The Space of death in Roman Asia Minor, Wien
- Dresken-Weiland 1999 Dresken-Weiland, J, Tischplatten aus theodosianischer Zeit.
- Delemen 1995 Delemen, İ, "Lykia-Kabalia-Pisidia Bölgesinden Roma Dönemi 'Dioskurlar ve Tanrıça' Kabartmaları", Bellenten LIX.225, 295-320.
- Durugönül 1998 Durugönül, S, Türme und Siedlungen im Rauhe Kilikien, Bonn.
- Durukan 2006 Durukan, M, "Doğu Dağlık Kilikya'da Mezarlar Üzerinde Görülen Bazı Semboller", Adayla IX, 63-82.
- Hafner 1998 Hafner, G, "Drei Bildnismedaillons aus Aphrodisias", RdA 22, 27-35.
- Hellenkemper – Hild 1986 Hellenkemper, H – Hild, F, Neue Forschungen in Kilikien, Wien.
- İnan – Rosenbaum 1996 İnan, J – Rosenbaum, E, Roman and Early Byzantine Portrait Sculpture in Asia Minor, London.
- Jucker 1961 Jucker, H, Das Bildnis im Blätterkelch. Geschichte und Bedeutung einer römischen Portraetform, Freiburg.
- Keil – Wilhelm 1931 Keil, J – Wilhelm, A, Denkmäler aus dem Rauhen Kilikien, MAMA III, Manchester.
- Kiilerich – Torp 1994 Kiilerich, B – Torp, H, "Mythological sculpture in the Fourth century A.D.: the Esquiline group and the Silaharağa Statues", IstMitt 44, 307-316.
- Padgett 2001 Padgett, J.M, Roman Sculpture in the Art Museum. Princeton Museum, Princeton.
- Perkins 1993 Perkins, J.B.W, The Severan Buildings of Lepcis Magna, London.
- Presice 1994 Presice, C.P, "I Dioscuri capitolini e l'iconografia dei gemelli divini in eta romana" (ed: Nista, L, Castores. L'immagine dei Dioscuri a Roma, 153-192.
- Scheer 1999 Scheer, T, "Dioskuroi". Der neue Pauly (ed. H. Cancik-H. Schneider), 673-675.
- Smith 1990 Smith, R.R.R, "Late Roman Philosopher Portraits from Aphrodisias", JRS LXXX, 127-155.
- Smith 1991 a Smith, R.R.R, "Late Roman Philosophers", Aphrodisias Papers 2 (ed. Smith, R.R.R-Erim, K.T) JRA Supplement 2, 144-158.

- Smith 1991 b Smith, R.R.R, "A New Portrait of Pythagoras". *Aphrodisias Papers* 2 (ed. Smith, R.R.R-Erim, K.T) *JRA Supplement* 2, 158-167.
- Smith 1996 Smith, R.R.R, "Archaeological Research at Aphrodisias". *Aphrodisias Papers* 3 (ed. Roueche, C- Smith, R.R.R) *JRA Supplement* 20, 11-72.
- Sperti 2005 Sperti, L, "Scultura Microasiatica Nella Cisalpina Tardoantica: I Tondi Aquileiesi Con Busti Di Divinita", *EIDOLA International Journal of Classical Art History* 1. 2004, 151-193.
- von Geisau 1979 von Geisau, H, "Dioskuroi" *Der kleine Pauly*, (ed. K. Ziegler- W. Sontheimer), 92-93.
- Weisser 2002 Wiesser, B, *Athen in der Römerzeit. Die griechische Klasik*, Berlin.
- Winkes 1969 Winkes, R, *Clipeato Imago. Studien zu einer römischen Bildnisform*, Bonn.

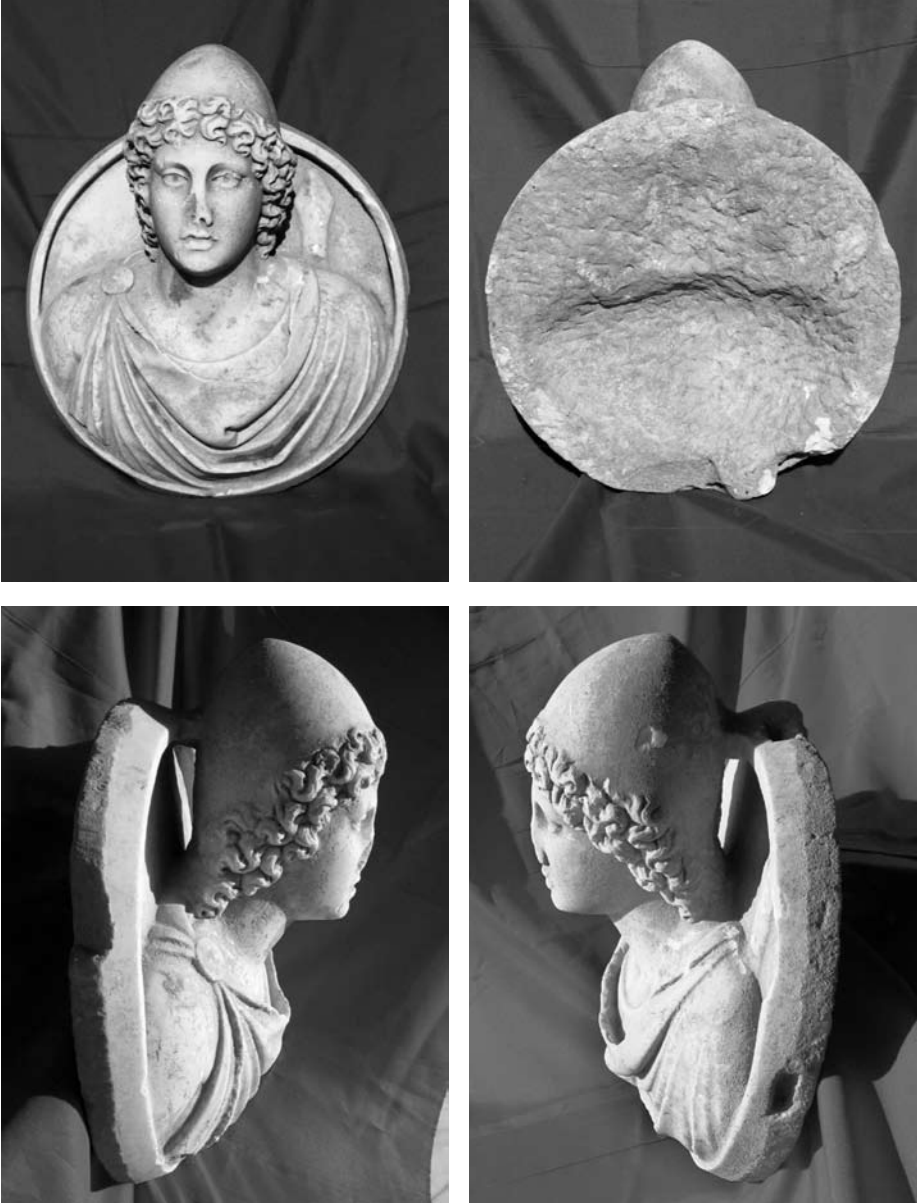

Fig. 1/4 Silifke Müzesi, Dioskur'lu 'clipeata imago'su.

Fig. 5 Karaböcülü Tapınak Mezarına ait kadın yarım büstü.

